

Ewa CZERWIŃSKA
Politechnika Koszalińska

UNIwersYTET DZIECIĘCY I UNIwersYTET TRZECIEGO WIEKU ELEMENTEM PROCESU ROZWOJU INTELEKTUALNEGO

Edukacja ustawiczna, a rozwój człowieka

Priorytetem w rozwoju europejskiego społeczeństwa uczącego się jest Edukacja ustawiczna, którą należy postrzegać jako proces ciągły, mający początek w edukacji szkolnej i trwający w różnych formach całe życie jednostki.

Termin kształcenie ustawiczne używany jest zamiennie z określeniami: kształcenie permanentne, edukacja permanentna, kształcenie ciągłe, kształcenie nieustające, oświata ustawiczna. W literaturze zagranicznej jego synonimami są: „education permanente”, „Lifelong education”, „Permanente Bildung”, „nieprerywnie obrazowanie”.¹

Rozwój człowieka prowadzi do ukształtowania się wielu form jego działalności realizowanych w ciągu życia. Stąd funkcją uczenia się permanentnego jest uzyskiwanie kontroli nad procesami odpowiedzialnymi za to funkcjonowanie co pozwala na dowolne kształtowanie i koordynowanie ze sobą różnych form działalności. Kształtowanie umiejętności ukierunkowanych celem osiągnięcia pewnej doskonałości, wiąże się z dużym wysiłkiem i aktywnością intelektualną. Przyjęcie informacji z zewnątrz (*sposprzeżenie*), zakodowanie jej w pamięci trwałej (*zapamiętanie*) oraz zdolność operowania nią (*myślenie*) to procesy poznawcze, dla których charakterystyczna jest: *aktywność* wymagająca od uczącego się wysiłku podczas przetwarzania informacji, *konstruktywność* związana z przetwarzaniem informacji prostych, w taki sposób, by zrozumieć złożone, *kumulacyjność*, gdyż informacje nowe są nadbudowywane do już istniejących oraz najważniejsza *nakierowanie na cel*, co stanowi o efektywności całego procesu nauczania. Zrozumienie wymaga kompetencji informacyjnych, rozwijania samodzielności poznawczej, zdobywania wiadomości na drodze szukania i osiągnięcia, a nie odbierania jej w „gotowej” formie.²

Stan gotowości każdego człowieka do podjęcia aktywności związanej ze zdobywaniem wiedzy może być wzbudzony motywacją wewnętrzną, czyli chęcią zaspokojenia własnych potrzeb poznania lub wynikać z motywacji zewnętrznej ukierunkowanej na osiągnięcie określonych korzyści. To dzięki motywacji poznawczej (związanej często z zainteresowaniami) człowiek ma potrzebę zdobywania wiedzy, aby zaspokoić swoją ciekawość. W konsekwencji staje się świadomy, swoich braków i dąży do ich uzupełnienia. Czynniki motywacyjne wpływają na podnoszenie poziomu ogólnej aktywności jednostki, wywołują selekcje bodźców oraz ukierunkowują działania. Pod wpływem określonej zachęty zmienia się poziom ogólnej aktywności studenta. Mobilizuje się on do działania, a jego percepcja ulega pozytywnym zmianom. Wpływa to na osiągnięcie wyższych efektów uzyskiwanych w uczeniu się.³

¹ W. Pomykało (red.): *Encyklopedia pedagogiczna*. Warszawa 1993

² G. Mietzel: *Psychologia kształcenia-praktyczny poradnik dla pedagogów i nauczycieli*. Gdańsk 2003

³ Z. Włodarski: *Psychologia uczenia się*, t.1. Warszawa 1998

Wiek wczesnoszkolny

Przeważnie w wieku 7 – 12/13 lat dochodzi do realizacji centralnych linii rozwoju. Przyczynia się do tego niewątpliwie skłonność dziecka do nauki pod kierunkiem nauczyciela, który wskazuje na rolę życia w grupie (czyli wpływa na jego uspołecznienie) oraz pomaga zróżnicować i opanować uczącemu się rolę własnych procesów psychicznych wpływających na jego formy działania.⁴

Wiek szkolny i nauka pod kierunkiem nauczyciela to również zmiana formy korzystania z nauki. Dochodzi do przekształceń w ramach współpracy dziecka z dorosłym, są wprowadzane nowe narzędzia potrzebne do jego procesu uczenia się i dążeniem nauczyciela jest aby uczeń potrafił z nich samodzielnie korzystać.

Wspieranie holistycznego, harmonijnego rozwoju każdego dziecka; kreowanie jego wyobraźni i zainteresowań, wspieranie postawy twórczej oraz sfery poznawczej, emocjonalnej i moralnej należy do głównych celów współczesnej szkoły promującej rozwój dziecka. Również aktywne nauczanie języków obcych; aktywne formy komunikacji i dialogu; kształtowanie samodzielności dzieci; uczenie szacunku i kultury w stosunkach międzyludzkich, tolerancji dla odmienności; nauczanie krytycznego, a zarazem refleksyjnego odbierania rzeczywistości i zjawisk otaczającego świata to obowiązek szkoły i nauczycieli oraz wyzwania przyszłości.

Szybkość i kierunek społecznego rozwoju dziecka są silnie związane z jego inteligencją oraz przyswojonym przez nie systemem wartości. Nauczanie początkowe jest odpowiedzialne za ten rozwój i powinno odpowiednio je ukierunkować. W atmosferze bowiem wspólnego wysiłku, porównywania warunków pracy, zaangażowania kolegów, oceny przez nich, dziecko odczuwa się egoizmu, zaczyna się liczyć z opinią innych i samo podlega ocenie, troszczy się o rezultat pracy i wspólne dobro, uczy się odpowiedzialności za własne i wspólne czyny.⁵

Czynnikiem kształtującym zainteresowania dziecka jest przede wszystkim jego otoczenie społeczne. Tworzenie zajęć dodatkowych i inspirowanie dzieci do uczestniczenia w nich musi jednak zachodzić bez przymusu i przy pełnej aprobacie uczących się. Wtedy potrzeba osiągnięcia określonych kompetencji ma szansę na większe efekty i wzrasta chęć osiągnięcia złożonych i trudniejszych celów.⁶

Uniwersytety dziecięce

Zachęcenie dzieci w wieku od 7 do 12 lat do poznawania świata oraz różnych dziedzin nauki ma miejsce m.in. poprzez ich uczestniczenie w wykładach na Uniwersytetach Dziecięcych.

Pomysł powstania Uniwersytetu Dziecięcego jest inicjatywą niemieckich naukowców. W 2002 roku Uniwersytet w Tybindze przychylił się do projektu dziennikarki zorganizowania dla dzieci w wieku 8-12 lat serii wykładów, których celem było zainteresowanie młodych ludzi różnymi dziedzinami nauki. Hasłem przewodnim akcji była zachęta formułowania „najtrudniejszych pytań świata”, na które odpowiedzi udzieliliby utytułowani akademicy.

Projekt uzyskał nagrodę Kartezjusza od Komisji Europejskiej za wybitne zasługi w krzewieniu wiedzy i tak się spodobał, że obecnie 70 prestiżowych ośrodków

⁴ M. Marchow: *Rozwój wyższych funkcji psychicznych, a rozwój dowolności działania*. W: A. Brzezińska (red.): *Z Wygotskim w tle (w serii: Nieobecne dyskursy)*. Toruń 2000, s. 137–152

⁵ Ł. Muszyńska: *Integralne wychowanie i nauczanie w klasach I-III*. Warszawa-Poznań 1974

⁶ L. Ledzińska: *Charakterystyka rozwoju psychofizycznego dzieci w młodszym wieku szkolnym*. <http://Lidia.ledzinska.w.interia.pl> (dostęp 15.03.2009)

akademickich organizuje weekendowe wykłady dla dzieci.⁷ Jednym z ośrodków w których taki uniwersytet funkcjonuje jest Politechnika Koszalińska. W czasie jednego semestru przewidziano 5 wykładów po 45 minut przygotowanych przez pracowników naukowych uczelni. Program i forma zajęć jest dobrana do potrzeb dziecka. W czasie wykładu mali studenci pozostają pod opieką organizatorów. Po każdym wykładzie otrzymują pieczętkę do indeksu, który jest im wręczany na rozpoczęcie semestru. Po otrzymaniu 3 z 5 pieczętek dziecko otrzymuje na koniec zajęć dyplom. Wszystkie wykłady odbywają się w gmachu Politechniki Koszalińskiej, a plan zajęć przewiduje prelekcje na następujące tematy: *Jak powstaje książka*, *Sztuczki informatyczne w Hogwarcie*, *Podróż w głąbiny Ziemi Koszalińskiej – podróż w czasie*, *Czego inżynier może nauczyć się od natury*, *Dlaczego samochód jedzie?*⁸ Zainteresowanie tą formą działalności jest tak duże, że oprócz uczestników (280 dzieci) na liście rezerwowej jest ok. 100 najmłodszych oczekujących na zwolnienie miejsca.

Starość – „trzeci wiek”, działalność Uniwersytetów Trzeciego Wieku

Starzenie się ludności jest jedną z cech współczesnego społeczeństwa krajów rozwijających się, stąd ważnym elementem systemu kształcenia ustawicznego są uniwersytety trzeciego wieku. „To, co je niewątpliwie różni od innych placówek kształcenia ustawicznego, to... motywacja studentów. – Któż nie chciałby mieć studentów uczących się wyłącznie z ciekawości, zainteresowania, a do tego z przyjemnością?”⁹ Określenie „trzeci wiek” odnosi się do lat życia następujących po osiągnięciu przez człowieka wieku emerytalnego. Wycofanie z czynnego życia zawodowego jest zmianą wywołującą zwykle poczucie osamotnienia i odrzucenia, spadek prestiżu w środowisku. Wiąże się to także z pogorszeniem sytuacji materialnej, a nadmiar wolnego czasu sprawia, że człowiek starszy izoluje się od otoczenia popadając w apatię skazując się na bezczynność i wyobcowanie.¹⁰

Włączanie osób starszych do systemu kształcenia ustawicznego jest więc priorytetem UTW. Dzięki tej formie działań słuchacze mogą zrealizować niezaspokojone dotychczas potrzeby samokształcenia i aktualizowania swojej wiedzy, wykonywania społecznie użytecznych działań i wypełnienia wolnego czasu, bycia uznanym za część społeczeństwa i utrzymywania więzi towarzyskich, także aktywnego uczestnictwa w procesach zachodzących w środowiskach w których żyją, a jednocześnie realizować młodzieńcze marzenia, które były dotychczas nie do pogodzenia z życiem zawodowym i obowiązkami wobec rodziny.¹¹

Uniwersytet Trzeciego Wieku jest placówką dydaktyczną ogólnouczelnianą. Programy i zakres działania są opracowywane i realizowane przy współpracy ze słuchaczami. Analizując funkcje, jakie pełnią UTW, można uznać, że oprócz zadań dydaktyczno-naukowych mają one istotne znaczenie w szerzeniu profilaktyki gerontologicznej czyli w praktyczny sposób uczą jak żyć, aby dbać o zachowanie

⁷ Polska Fundacja Upowszechniania Nauki, *Uniwersytet Dziecięcy. Mądre odpowiedzi na trudne pytania* <http://pfun.pan.pl> (dostęp 15.03.2009)

⁸ Koszaliński Uniwersytet Dziecięcy, <http://www.tu.koszalin.pl> (dostęp 13.02.2009)

⁹ W. Woźniak: *Uniwersytet Trzeciego Wieku w Brukseli – przykład dobrej praktyki*. „Edukator Zawodowy” 2008, <http://www.koweziu.edu.pl/edukator> (dostęp 15.03.2009)

¹⁰ Z. Sztajer: *Idea powstawania i działalność Uniwersytetów trzeciego wieku*. „Edukator Zawodowy” 2006, <http://www.koweziu.edu.pl/edukator> (dostęp 15.03.2009)

¹¹ W. Sobolewski: *Program Uniwersytety Trzeciego Wieku* Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. http://www.utw.pl/o_utw.php

zdrowia, sprawności i wydolności psychofizycznej. Zainteresowani bowiem mogą w sposób systematyczny pogłębiać swą wiedzę, korzystać z lektoratów języków obcych, pracować twórczo uczestnicząc w licznych warsztatach (np. malarstwo, fotografia, dziennikarstwo, bukietarstwo, multimedia, obsługa komputerów), a także utrzymywać w prawidłowej kondycji swoją formę fizyczną poprzez udział w zajęciach ruchowo – tanecznych, czy też gimnastycznych. Pierwszy Uniwersytet tego typu powstał we Francji. Utworzył go w 1973 roku profesor nauk społecznych Pierre Vellas. Wkrótce zaczęły powstawać inne uniwersytety we Francji i w innych krajach Europy i świata. W Polsce pierwszy Uniwersytet Trzeciego Wieku założono w 1975 roku w Warszawie z inicjatywy prof. Haliny Szwarz. Obecnie działa ich blisko 110 i łącznie zrzeszają 25 tysięcy słuchaczy, przy czym najliczniejszą grupą słuchaczy może się poszczycić UTW z Krakowa, w którym liczba słuchaczy wynosi ponad 1800.¹²

Koszaliński Uniwersytet Trzeciego wieku powstał w październiku 2007. Wykłady odbywają się w każdą środę, a zakres tematyczny bardzo szeroki obejmuje dziedziny: historii, psychologii, turystyki, literatury, medycyny, etyki, ochrony środowiska. Oferta dydaktyczna jest na bieżąco wzbogacana i obecnie słuchacze mogą korzystać z lektoratów języków obcych, kursów komputerowych, Studia „Gracja” i kursu tańca towarzyskiego, zajęć z malarstwa, fotografii. Dodatkowo organizatorzy zapewniają udział słuchaczy w wyjazdach na wycieczki do teatrów, na koncerty i wystawiane opery w koszalińskim amfiteatrze. Dla słuchaczy jest także oferowana bezpłatna pomoc doradców w następujących kategoriach spraw: świadczenia, zasiłki, emerytury, renty; opieka medyczna i świadczenia dla osób chorych, z niepełnosprawnością; sprawy roszczeń majątkowych, podatków, pożyczek i wszelkich kwestii załatwianych w urzędach. Słuchacz uniwersytetu otrzymuje indeks, w którym jest odnotowywane uczestnictwo w zajęciach oraz jego szczególne osiągnięcia. Zapisy na UTW odbywają się dwa razy w roku, ale nowych przyjmuje się w zależności od liczby miejsc. Obecnie liczba osób kształcących się w koszalińskim UTW wynosi około 500.¹³

Podsumowanie

Konstruktywne uczestniczenie w życiu i działalność w społeczeństwie jest ściśle związana z rozwojem społecznym czyli szeregiem zmian w osobowości człowieka. Warunkiem powyższego jest ciągłe podnoszenie swoich kwalifikacji oraz nabywanie nowych kompetencji. Dynamizm przemian jaki nam obecnie towarzyszy wymusza na jednostce przystosowanie się do zmieniającego się w szybkim tempie świata, dlatego też walka z dezaktualizacją wiedzy powinna być priorytetem.

Możliwości zdobywania wiedzy, jakie oferuje edukacja ustawiczna dają szansę poszczególnym ludziom na rozwój autonomii i budowanie poczucia odpowiedzialności, a także wzmacniają umiejętności uczestniczenia w procesach transformacji.¹⁴ Dlatego też tak ważne aby ta edukacja zaczynała się w wieku wczesnoszkolnym i trwała przez całe życie najlepiej do późnej ale „zdrowej starości”.

¹² Z. Sztajer: *Idea powstawania i działalność Uniwersytetów trzeciego wieku*. „Edukator Zawodowy” 2006 <http://www.koweziu.edu.pl/edukator> (dostęp 15.03.2009)

¹³ Koszaliński Uniwersytet Trzeciego wieku, <http://www.tu.koszalin.pl> (13.02.2009)

¹⁴ E. Solarczyk-Ambrozik: *Kształcenie ustawiczne w procesie tworzenia społeczeństwa uczącego się i gospodarki opartej na wiedzy*. „e – mentor” 2004, nr 2